

Randstad EUropa!

De drie hoofdstukken van dit artikel zijn

-De motor [met kadertekst: **Randstad EUropa**]

-De vier hoekpunten

-En route!

Geo-economisch beslaat Groot-Europa een beduidend groter gebied dan de Europese Unie. Begrensd door de Noordelijke IJsee in het noorden en de Sahara in het zuiden, Siberië in het oosten en de Atlantische Oceaan in het westen, heeft dit Groot-Europa een aantal essentiële productiefactoren in huis: grondstoffen in het oosten en zuiden, arbeid in het zuiden en de technologie in noordwest-Europa. Hierbinnen bevindt zich het economische en culturele hart van het werelddeel. Dit kerngebied bestaat uit een stedelijk netwerk dat als motor van het hele continent werkt. Het is beduidend kleiner dan het Europa van de 27 en loopt van Scandinavië en de Lage landen tot en met het stedenlandschap van Noord- en Midden Italië. Het is de economische en innovatieve motor van Europa. Het vormt een dusdanige eenheid qua economische soliditeit en dynamiek, technologisch niveau, politieke cultuur en infrastructurele interactie dat het de aangewezen zone is om ook als staatkundige aanjager van Europa te functioneren. Maar dan moet het middenbestuur van dit Kern-Europa wel op een nieuwe leest geschoeid worden, anders kan de motor vastlopen. De huidige lidstaten uit de 19^e eeuw en van daarvóór voldoen niet langer als de belangrijkste bestuurlijke bouwstenen. De hedendaagse stedelijke netwerken zijn internationaler dan ooit. Dat vereist een middenbestuur dat opgewassen is tegen de eisen van de 21^e eeuw. Een middenbestuur dat draagvlak heeft, waarin de invloed van de diverse stedelijke knooppunten naar rato tot uitdrukking komt. Doemt naast en achter het huidige Europa van de lidstaten een Europa van de stedelijke netwerken op?

>>De motor

>De stedelijke netwerken

De zichzelf besturende stad als nucleus van de Europese identiteit

Als we de Europese stad in ogenschouw nemen, dan is dynamiek is het sleutelwoord, een dynamiek die leidt tot economische ontplooiing en een steeds verdere arbeidsdeling, tot emancipatie van steeds nieuwe sociale strata die deze dynamiek en het bijbehorende streven naar zelfbeschikking verinnerlijken en uitdragen. Stadslucht maakt vrij. De Europese stad heeft haar zelfbestuur te danken aan het feit dat zij de rivaliteiten tussen de wereldlijke en de kerkelijke macht en tussen de diverse feodale landsheren op uiteenlopende posities op de hiërarchische ladder goed heeft weten uit te buiten. De opkomst van de Europese stad valt samen met en komt voort uit de enorme economische opleving van de 11^e tot en met de 13^e eeuw. Het klimaat wordt dan droger en warmer, bevolking en

agrarisches productie groeien en leggen de economische basis voor verdere arbeidsdeling. De stad speelt daarin een cruciale rol; ook politiek weet de Europese stad een uitgesproken positie te verwerven. In de sterkst verstedelijkte regio's van Europa komt het later in de middeleeuwen tot associaties van steden, van het befaamde Hanzeverbond in het noorden tot en met Italië. De steden spelen een eigen rol in het machtsspel tussen en met landsheren, kleinere vorsten en andere steden en stedelijke verbanden. Binnen de steden leidt de sterke sociale mobiliteit ook tot de nodige politieke mobiliteit, die vaak schoksgewijs verloopt, waarbij de ene oligarchie plaats maakt voor de volgende, of door de regering van een sterke man: de condottiere in de Italiaanse stadsstaat.

Continuïteit en verschuivingen in het stedelijk patroon

Wat opvalt is de grote mate continuïteit van het Europese stedelijke grondpatroon sinds de late middeleeuwen. Dat is het Europa van de stadsstaten dat we al in de aanhef van dit artikel introduceerden. Bij nadere beschouwing hebben er zich natuurlijk wel de nodige verschuivingen en veranderingen voorgedaan in de achtereenvolgende industriële revoluties die zich de afgelopen twee en halve eeuw in Europa voltrokken. Industriegebieden die in de eerste revolutie van stoom en spoorwegen en steenkool opkwamen hebben aan belang ingeboet. De informatietechnologie die in de 20^e eeuw een hoge vlucht nam lijkt de verstedelijkingspatronen footloose gemaakt te hebben, maar niets is minder waar. Geen stad zonder handel en geen handel zonder goederenvervoer. Voor de dikke vervoersstromen speelt het water onverminderd een prominente rol. Dat geldt zowel voor het intercontinentale verkeer als voor het Europese. In het Europese geval vormen de grote lengte, de verscheidenheid en het bereik van waterkanten een blijvend gunstige factor. Geen handel en vernieuwing, geen stad zonder face-to-face contact. De zegeningen van internet zijn onmiskenbaar, maar voor de uitwisseling en wederzijdse bevruchting van nieuwe ideeën en praktijken is de agora, het stadsplein onmisbaar. De kernen van historische steden vervullen heden ten dage sterker dan ooit hun rol als agora. Hoe ziet tegen deze achtergrond het stedelijk patroon van het Europa van de 21^e eeuw eruit? Allereerst is er de demografische krimp die al aan het eerste decennium daadwerkelijk heeft ingezet. Dat heeft invloed op de dikte van de lijnen en de knooppunten in het stedelijk netwerk. Uitdunning en concentratie zijn twee bewegingen die in eerdere historische perioden van krimp simultaan optraden. De hedendaagse informatierevolutie maakt het bovendien mogelijk dat er verschuivingen binnen de meest geconcentreerde dichtstbevolkte delen van de netwerken plaatsvinden. Zo kan bijvoorbeeld een relatief open en landelijk hart binnen een veelhoek van stedelijke knooppunten zich tot groen kenniscentrum ontwikkelen.

Technisch innovatief vermogen

De toekomstige sociaaleconomische levensvatbaarheid van Europese stedelijke netwerken hangt sterk af van hun technisch-innovatieve vermogen. In de tweede helft van de 20^e eeuw verhuisde al een hele reeks klassieke industriële sectoren voor een belangrijk deel naar buiten Europa zoals kolen, staal, textiel en bepaalde kapitaalgoederenindustrieën. De ICT die de afgelopen kwart eeuw de drager van de opgaande golf in de lange termijn conjunctuur was, lijkt allengs zijn innovatieve werking te verliezen. Fundamentele technologische vernieuwingen lijken zich op het vlak van duurzame voedsel- en energieproductie te kunnen en moeten gaan aftekenen. Europa kan hier een mondiale rol vervullen. De eerste stap zijn al gezet door Duitsland en Oostenrijk door de kernenergie af te zweren en. Zo'n stap dwingt tot verdere duurzame stappen vooruit. Andere delen van Kern-Europa moeten hier in volgen willen zij niet tot perifere status in het stedelijke netwerk afglijden. Ons land is in dit verband bij uitstek geschikt om te gaan fungeren als waterinnovatieve proeftuin op

het gebied van voedsel- en energieproductie en daarmee als voorbeeld voor soortgelijke dichtbevolkte laaggelegen deltagebieden elders ter wereld.

En dan is er de grotere schaal, complexiteit en de snelheid van de interactie tussen de knooppunten in de hedendaagse stedelijke netwerken. Deze ontwikkelingen vergen ook andere bestuursvormen. De 19^e-eeuwse natiestaten voldoen steeds minder. Het eerstvolgende schaalniveau is nu het Europese.

>De Werdegang van de moderne Europese natiestaat

Franse Revolutie en Duitse toestanden

Continuïteit en breuk - zie daar twee kanten van de staatkundige betekenis van de Franse Revolutie. Vrijheid en gelijkheid betekenen dat alle inwoners in een land gelijke rechten bezitten. Ook boeren en buitenlui krijgen net als stadsbewoners de status van de poorter, burger. Maar méér dan dat: ze promoveren van poorter, burger tot citoyen, staatsburger. En de revolutie stoot niet alleen de adel en de kerkelijke hiërarchie van hun voetstuk, maar herbergt ook de belofte van de onttroning van de stedelijke oligarchie, de onttroning van de bourgeois door de citoyen, maar die belofte blijft in de revoluties tijdens de 19e eeuw onvervuld, de bourgeois blijft de baas. Naast een breuk betekent de revolutie ook continuïteit met de staatkundige ontwikkelingen die zich tijdens het Ancien Régime al hadden afgetekend. Het absolutisme, nergens zo sterk ontwikkeld als in Frankrijk, krijgt zijn voortzetting in de burgerlijke eenheidsstaat. Frankrijk wordt het ideaalmodel van de moderne natiestaat voor andere delen van Europa, met zeer wisselend succes overigens.

In Centraal- en Oost-Europa hebben de revolutionaire idealen ook wortel geschoten, maar na het Weense Congres viert vooral daar de Restauratie op alle fronten hoogtij. Maar tegelijkertijd is er onderhuids onbehagen met deze situatie. Dit onbehagen betreft niet alleen het democratisch tekort van de heersende conservatieve en vaak ronduit reactionaire régimes, maar ook de Kleinstaterei van de Duitse landen en staatjes, de traumatische erfenis van de Dertigjarige Oorlog uit de eerste helft van de 17e eeuw, dus een onbehagen met het gebrek aan eenheid in 'Duitsland'. Het gebied van het aloude Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie dat aan het begin van de 19e eeuw formeel ten grave is gedragen vormt tot aan de jaren 1870 de twistappel tussen Pruisen en Oostenrijk. Het tweede keizerrijk dat in 1870/71 onder de heerschappij van Pruisen gestalte krijgt, hinkt op twee gedachten. Enerzijds is er de allesoverheersende positie van de deelstaat Pruisen, gebaseerd op zijn sterke leger en het daarmee al in de 18^e eeuw verworven nog versnipperde maar uitgestrekte grondgebied dat zich in de 19^e eeuw in versneld tempo aaneensluit. Anderzijds is er de historische gegroeide lappendeken van kleine en grotere deelstaten waarbij naast Pruisen eigenlijk alleen Beieren een positie van betekenis bezit. Deze bestuurlijke weeffout blijft na 1870/71 bestaan en zet zich door in de periode van de Weimarrepubliek. Oostenrijk blijft apart van het nieuwbakken Duitse keizerrijk samen met de landen die het buiten het territorium van het voormalige Heilige Roomse Rijk door de Habsburgers zijn verworven. Deze landen maken tot het eind van de Eerste Wereldoorlog deel uit van de zogeheten samen de Dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije, een personele unie met de Oostenrijkse keizer als verbindend element. Een staatkundig verband dat in de tweede helft van de 19^e eeuw desintegreert door het opkomende Slavische nationalisme maar desondanks zijn grondgebied naar het oosten weet uit te breiden dankzij de langzame ondergang van het Ottomaanse rijk. De staten in Centraal- en Oost-Europa die na de Eerste Wereldoorlog ontstaan door het uiteenvallen van de Dubbelmonarchie en de territoriale concessies van Duitsland in het

osstens in 1918 lijden gedurende de 'korte 20^e eeuw' [van de Russische Revolutie tot de val van de Berlijnse Muur] een zieltogend bestaan: tijdens het interbellum onderdeel van het cordon sanitaire tegen de Sovjet Unie, na de Tweede Wereldoorlog ingelijfd bij het Oostblok.

Het Verfassungswunder van de Bondsrepubliek

Hoe heeft het staatkundig dan toch nog goed kunnen komen met Centraal Europa, met Duitsland in het bijzonder?, zo zal de lezer zich afvragen. Daar was de totale capitulatie van de Tweede Wereldoorlog voor nodig. De wederopbouw vindt plaats onder geallieerde regie, ook de staatkundige wederopbouw. Groot-Brittannië bezit daarin een sleutelpositie met het Ruhrgebied als belangrijkste zware industriegebied in zijn bezettingszone en kan op basis daarvan een sleutelrol spelen en dan met name de Labourregering van Attlee die direct na de oorlog aantreedt. Het Ruhrgebied los te weken van Pruisen [let wel: nog vóór de Duitse deling] en tegelijk buiten de invloedssfeer van het revanchistische Frankrijk te houden, dat is de Britse inzet. Dat lukt door van het Ruhrgebied met het oostelijker gelegen Westfalen één deelstaat van economisch, demografisch en territoriaal gewicht te maken: Nordrhein Westfalen. Op het Duitse politieke toneel vindt Attlee zijn tegenstrever in de centralistisch georiënteerde SPD, maar tegelijk zijn bondgenoot in de CDU in opbouw met als voorman Konrad Adenauer, burgemeester van Keulen. Attlee heeft ook plannen voor de nationalisatie van de economische basissectoren en vindt daarvoor een willig oor bij aanzienlijk delen van de CDU, maar daar wordt een stokje voor gestoken door de andere westerse geallieerden Amerika en Frankrijk. De positie van het Ruhrgebied speelt ook een cruciale rol in de Europese samenwerking, te beginnen bij de Londense Ruhrconferentie van begin 1948 [dus opnieuw: vóór de Duitse deling] van de drie westerse geallieerden en de drie Beneluxlanden. Die conferentie vormt de basis voor de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal [EGKS] in 1951.

Met Bonn als regeringszetel wordt het Rijnland het centrum van de West-Duitse Bondsrepubliek, economisch en politiek. Maar het bezit niet de allesoverheersende positie als Pruisen voor die tijd bezat, maar een positie op basis van gelijkheid en gelijkwaardigheid tussen de deelstaten en uitgebalanceerde staatkundige en zeer zorgvuldige doordachte federale staatsstructuur met sterke relatief onafhankelijke deelstaten die tegelijk sterk op elkaar en op het geheel betrokken zijn. En dat alles met een constitutie met een uiterst hoog rechtstatelijk gehalte.

Met de kolen- en staalcrisis in de jaren en zeventig en tachtig geeft Nordrhein Westfalen een deel van zijn koploperspositie prijs aan de economisch innovatief opkomende zuid-Duitse deelstaten Baden-Württemberg en Beieren, zonder echter economisch en technisch de aansluiting met de stedelijk netwerken te verliezen. Na de val van de Berlijnse Muur komt langzaam maar zeker het oude stedelijke patroon van Midden-Europa weer economisch tot leven, van de Ballungsräume van Rhein Main en noordelijk Baden-Württemberg en dat van Hannover via de stedelijke gebieden van Thüringen, Saksen/Tsjechië, naar zuidwest Polen en vandaar [Krakow] naar Warschau.

De weeffouten van de Franse eenheidsstaat

Frankrijk heeft als centralistisch opgebouwde natiestaat in de 19^e en de 20^e eeuw model gestaan voor menig nieuw land, zowel binnen Europa als bij de vorming van nieuwe staten na de dekolonisatie in de Derde Wereld. Toch kleven er de nodige tekorten aan het schoolvoorbeeld zelf. De centralistische vanuit Parijs geregisseerde opbouw van het staatsapparaat heeft in de loop van de 19^e en 20^e eeuw tot de nodige demografische, economische en bestuurlijke onevenwichtigheden geleid. Het is het beeld van Parijs dat het land en dan met name het lege midden leegzuigt. In het laatste kwart van de 20^e eeuw heeft zich er een zekere verschuiving in het regionale economische

en demografische patroon afgetekend, mede veroorzaakt door veranderingen in de regionale bestuur en in het ruimtelijke beleid. Naast het 'Jacobijnse' middenbestuur in departementen is op een hoger schaalniveau een nieuwe bestuurlijke laag in het leven geroepen waarbij de historische régions van het Ancien Régime uit de mottenballen zijn gehaald. Maar per saldo stelt deze bestuurslaag budgettair en wat betreft bevoegdheden toch betrekkelijk weinig voor. Daar komt bij dat het bestaan van twee rivaliserende bestuurslagen 'Parijs' de mogelijkheid biedt departement en regio vaardig tegen elkaar uit te spelen. Het beleid van de centrale staat [l'Etat] was sinds het begin van de jaren tachtig tot voor kort gericht op een 'polycentrisme maillé', een verknoopte meerkernigheid die zich aftekent in een hoefijzer van demografische en economische groei, een hoefijzer van stedelijke kernen van Rennes via Nantes, Bordeaux, Toulouse en Montpellier en vandaar via het stedenlandschap langs de Loire [Lyon] naar het stedenlandschap van de Elzas [Mulhouse - Straatsburg]. Maar met deze polycentrische politiek lijkt de laatste jaren gebroken te zijn. Er wordt nu weer volop ingezet op Groot Parijs, waarvan de groei de afgelopen decennia mede onder invloed van het beleid van de verknoopte meerkernigheid getemperd was. Volgens de recentste concepten en plannen moet *Le Grand Paris* aansluiting vinden op de noordwestelijke stedelijke netwerken, op *Greater London*, op wereldhaven Rotterdam, op de hele ABC-driehoeksmegapool: Amsterdam Brussel, Cologne. Wat dit voor de zuidelijke/ zuidwestelijke helft zuiden van Frankrijk voor consequenties heeft is niet helemaal duidelijk, daarover mag in Parijs voorsnog niet hardop worden nagedacht. Met deze recente herrijzenis van de metropool Parijs in het ruimtelijk beleid doemt weer het aloude beeld van de twee Frankrijken op, noord en zuid, sociaal, cultureel en mentaal, een bekend thema dat historicus Pierre Nora ondermeer uitwerkte in het derde deel van zijn magnum opus *Les Lieux de Mémoire*. Het lijkt er veel op dat Parijs zich meer en meer richt op de stedelijke netwerken bij de directe noordelijke burens - dat is naast Greater London en de ABC-stad ook via Lyon het Noord-Italiaanse stedenlandschap waarmee de financiële banden sterk zijn, zoals de eurocrisis ons leert. Dat kunnen ook via de Elzas nauwere banden worden met de economisch sterke stedenlandschappen van de Elzas, Hessen en Baden Württemberg. Daarvoor is het dan wél nodig dat de Elzas zelf in euregionaal verband een serieuze partij wordt voor de aanpalende Duitse deelstaten. Het kantoor van de Région Alsace in Straatsburg past ruimschoots in het provinciehuis van een Drenthe of Flevoland.... Naast deze puur bestuurlijke obstakels is er -zeker niet onbelangrijker- de Franse economische attitude, waar zowel bij de overheid als het bedrijfsleven tot op de dag van vandaag slechts met moeite crypto-Colbertistische oprispingen onderdrukt kunnen worden. Deze kritische kanttekeningen ten spijt willen we hier tot slot de kansen op economische, sociale en mentale synergie tussen het Duitse en Franse cultuurgebied benadrukken. Wil een dergelijke synergie tot stand kunnen komen, dan moet men zichzelf en elkaar met de nodige zelfspot kunnen bekijken, moet men kunnen spelen met elkaars minderwaardigheidscomplexen en zelfoverschatting. De 'resten van het Europa van de stadsstaten tussen Frankrijk en Duitsland en Frankrijk' kunnen daarbij een bemiddelende en stimulerende rol vervullen.

De springlevende resten van het Europa van de stadsstaten in het middenrijk van Lotharius

In 843 werd het rijk van Karel de Grote verdeeld tussen de drie erfgenamen. Het middenrijk tussen het West- en Oost-Frankische Rijk, Lotharingen genaamd, werd in de daaropvolgende eeuwen speelbal en versnipperde tot een gevarieerd politiek landschap. Een stedelijke landschap waarvan een deel zijn staatkundige onafhankelijkheid met succes bevochten heeft en tot op de dag van vandaag behouden heeft. De landen van de Benelux bijvoorbeeld, in de 19^e eeuw ontstaan als een

staatkundig buffergebied tussen de Frankrijk, Groot Brittannië en Pruisen. Zuidelijker in het 'middenrijk' vinden we het Zwitserse eedgenootschap dat gedurende de 20^e eeuw buiten twee wereldoorlogen heeft weten te blijven, tot op heden buiten de Europese Unie is gebleven, maar waarvan het nog maar de vraag is of het zich buiten de huidige economische woelingen kan houden zonder zichzelf te zeer te kort te doen - daarvoor is het stedelijk landschap van Noord- en West-Zwitserland waarschijnlijk te zeer vervlochten met de stedelijke netwerken van de omliggende landen. De Benelux speelde in tegenstelling tot Zwitserland wél vanaf het begin een prominente rol in de Europese samenwerking en zou daar in de huidige Europese crisis een vruchtbare rol kunnen spelen, veel sterker dan nu gebeurt. Nederland heeft op dit vlak een uitgesproken verantwoordelijkheid en bezit ook vooralsnog helaas nauwelijks onderkende kansen om zijn invloed te vergroten, economisch en politiek. Binnen de Benelux is ons land de krachtigste partij en zodoende bij uitstek in staat de patsituatie te doorbreken tussen Vlaanderen en Wallonië die gevangen zitten in een mengeling van minderwaardigheidscomplex en zelfoverschatting ten opzichte van elkaar. Voor een compleet en goed functionerend stedelijk netwerk van de ABC-stad is er naast Holland en Vlaanderen een Dritte im Bunde nodig: Nordrhein Westfalen. Aldus zou met een structureel samenwerkingsverband tussen Benelux en NrWf zich tot een laboratorium voor de hele Europese unie kunnen ontwikkelen. De basis voor zo'n samenwerking werd in 2008 gelegd. Vergeet niet de combinatie Benelux/ NrWf met zijn 45 miljoen inwoners de grootste stedelijke mega-agglomeratie herbergt, de ABC-stad met 30 miljoen inwoners. Als er één hoofdstad, een hoofdknooppunt van het Europese stedelijk netwerk is, dan is het deze driehoeksmegapool wel. Een soortgelijk euregionaal samenwerkingsverband, maar dan van een andere orde, zou kunnen ontstaan tussen Luxemburg, de Elzas, Hessen en Baden Württemberg met als belangrijkste netwerk een samenstel van Europese bestuurssteden als Frankfurt [Europese bank], Straatsburg en Luxemburg. Een dergelijk verband zou ook zeer wenselijk zijn, deze euregio in spe functioneert economisch en politiek-institutioneel als zodanig nu al volop. De Rijn is hier contactzone, de 'blauwe lijn van de Vogezen' grens. Straatsburg is één van de drie 'hoofdsteden' van Europa. Als zetel van de Raad van Europa, hét platform bij uitstek voor Groot Europa bezit deze stad de hoogste Groot-Europese symboolwaarde van de drie.

>Het Kern-Europese middenbestuur van de 21e eeuw

De onvermijdelijke bestuurlijke opkomst van de stedelijke netwerken

De 21e eeuw is de eeuw van de trek naar de stad en daarmee van de verstedelijking: demografisch, economisch, sociaal-cultureel. Dat geldt niet in de laatste plaats voor het meest verstedelijkte werelddeel. Zoals al geconstateerd versterkt de langzame demografische krimp de stedelijke netwerkpatronen eerder dan het deze afzwakt of doet desintegreren. In dit verband is de centrale vraag of en hoe dit zich vertaalt in bestuurlijke structuren. In Europa is deze vraag op werelddeelniveau thans urgenter dan ooit, wil het Avondland mondiaal niet helemaal weggespeeld worden. Bij de Europese eenwording werd tot op heden impliciet uitgegaan van een proces analoog aan de vorming van de natiestaat in de 19^e eeuw, zo is in elk geval het dominante discours - van Zollverein naar Keizerrijk om de Duitse casus als voorbeeld te nemen. Maar het is zeer de vraag of de zaken langs deze lijnen succesvol zullen verlopen in het Europa van de 21^e eeuw.

De economische dynamiek

Op economisch gebied is zulks discutabel omdat een staatkundige structuur op basis van de lidstaten steeds minder spoort met de economische ontwikkelingslijnen en patronen. Die lijnen en patronen internationaliseren niet alleen steeds meer, ze verlopen ook steeds sterker langs stedelijke netwerken, oude én nieuwe. Steeds minder trekken ze zich iets aan van staatsgrenzen. Alom is het onbehagen over de huidige staatkundige structuur van de Europese Unie, niet in de laatste plaats bij die gebieden die als economische knooppunten in het stedelijk net aan kracht winnen. Een staatkundige indeling van het Europese middenbestuur uitsluitend langs de lijnen van de aangesloten lidstaten gaat meer en meer wringen. Bepaalde sterke Duitse deelstaten zouden nu al heel wel direct met 'Brussel' zaken kunnen doen. Niet voor niets omhelst in het economisch succesvolle Beieren de CSU het concept van het 'Europa van de regio's'. Combinaties van knooppunten, zoals de genoemde ABC-megapool, verdienen een prominente zelfstandige plaats in het Europese middenbestuur. Naast een Europees middenbestuur dat gebouwd is op de bestaande natiestaten als lidstaten doemt een middenbestuur van stedelijke knooppunten op. Hoe dat zou kunnen uitpakken laat de bestaande praktijk van de Bondsrepubliek zien. De bemiddelende rol van de Bundesrat [en de rol van de deelstaten daarbinnen] is een veel [inter]actievere dan bij senaten van andere federatief opgebouwde staten het geval is, laat staan dan bij senaten van centralistisch opgebouwde staten.

De culturele identiteit in verband met het sociaal-economische - de rol van de Benelux

Op *cultureel vlak* gaat de vergelijking van een verenigd Europa met de vorming van de moderne natiestaat evenzeer zo niet nog in veel sterkere mate mank. De bestaande natiestaten hebben een duidelijke identiteit, waaronder vaak maar niet altijd de taal, die immers 'gansch een volk' is. Op Europees schaalniveau is die gemeenschappelijke noemer veel minder makkelijk herkennen dan op het niveau van de bestaande natiestaat. Alleen al binnen Kern-Europa is er onmiskenbaar het verschil tussen het romaanse en het germaanse cultuurgebied, of tussen de cultuur van de Middellandse Zee en de Noordzee. Wie kunnen hier als middelaar tussen de twee en vertolker van het Europese wij-gevoel beter optreden dan de eerder genoemde 'springlevende resten van het Europa van de stadsstaten in het middenrijk van Lotharius'? Zij zijn bij uitstek als relatieve buitenstaander en tegelijk als onvermijdelijk betrokkene in de positie het spel van zelfspot met de gevoelens van minderwaardigheid en zelfoverschatting bij beide Europese culturen te registreren. Ook Nederland heeft hier -opnieuw- een bijzondere verantwoordelijkheid ten opzichte van haar continentale burens. Op dit vlak heeft Nederland zijn plicht verzaakt. Het land staat te veel met de rug naar het continent waar het deel van uitmaakt en waaraan het een niet onbelangrijk deel van zijn rijkdom dankt en heeft de blik te zeer op de Angelsaksische wereld gericht. Tussen zee en vasteland – dat is het lot voor het aanslibsel der Franse en Duitse rivieren. Die positie uitbuiten door een evenwichtige politiek te voeren is altijd de leidraad van de buitenlandse politiek van Nederland in Europa geweest. Dat gevoel voor evenwicht zijn we vooral het laatste decennium kwijt geraakt. De tandem van Bondsrepubliek en vijfde Franse Republiek is nog steeds de drijvende kracht achter de Europese samenwerking. De Benelux en dan vooral Nederland zou als motorolie tussen beiden kunnen en moeten fungeren. Nu wordt het uiterste aan tact van de Duitse bondskanselier gevraagd om het Elysée vooral niet voor het hoofd te stoten maar tegelijk er voor te zorgen om op economisch en met name begrotingsdisciplinair gebied het nodige van Frankrijk gedaan te krijgen. Om de motor draaiende te houden heeft Europa heel hard een geloofwaardige identiteit nodig die geworteld is in de sociale werkelijkheid. Een concept als sociale Marktwirtschaft blijft hiervoor bruikbaar, maar dan wel onder veel hardere randvoorwaarden dan nu het geval is. Het zou geen kwaad kunnen de

sociale dimensie van dit concept meer kracht en kleur te geven als een van de hoofdbestanddelen van de Europese samenwerking. Veelzeggend in dit verband was het hoofdcommentaar van Le Monde begin december 2011 direct na de Britse breuk met het Europa inzake het pact aangaande de 'automatische' sancties voor lidstaten die de toegestane tekort van 3 % op de staatsbegroting overschrijden. Natuurlijk, men heet in Parijs een fan van de Britse cultuur te zijn, maar voor de sociaaleconomische zelfstandigheid van Europa in de wereld is wel een hechter bouwwerk nodig dan de tot dan toe tamelijk vrijblijvende afspraken binnen EU-verband. Het pact is daar onmisbaar voor en daarom verfoeide men de Britse weigering om deel te nemen aan het begrotingspact. Lees hier tussen de regels door: Europa moet niet langer naar de pijpen dansen van het Angelsaksische casinokapitalisme dat zich in de Londense city volop breed heeft gemaakt. Dat staat er natuurlijk niet letterlijk, want Le Monde is een keurige monsieur, maar het wordt wél bedoeld. Deze cultuur-economische component van het concept Europa verdient buiten de Franse grenzen wel een nadrukkelijker verbreiding, wil deze continentbreed kunnen aanslaan, niet in de laatste plaats op het aanslibsel der Franse en Duitse rivieren. Ja, de Hollandse dominee wil wel, en daarmee is hij op de langere termijn -ook economisch- slimmer dan de Hollandse koopman, die zijn neiging tot pennywise-poundfoolish nimmer overtuigend heeft weten te onderdrukken. De dominee moet zich dan wel willen verlagen tot de nodige economische trivialiteiten om de hardnekkige stammenstrijd tussen aanbod- en vraag-ideologen, bezuinigings- en groei-ideologen te kunnen doorbreken.

De overgangsfase voor de komende decennia: natiestaten naast stedelijke netwerken

Momenteel moeten we het doen met de bestaande lidstaten - zij vormen het enige Europese middenbestuur dat tenminste werkt en waarschijnlijk ook in de toekomst wel zal blijven bestaan. Maar de functie en de positie ten opzichte van het Europa van de stedelijke netwerken gaat veranderen. Vergelijk het met het in het Belgische staatkundige model gehanteerde onderscheid tussen gewest en gemeenschap [opnieuw: de Benelux als proeftuin voor de Europese samenwerking]. De stedelijke netwerken zijn te vergelijken met de gewesten en gaan stukje bij beetje delen van de sociaal-economische portefeuille van de lidstaten overnemen, euro of geen euro. Bepaalde sterke en succesvolle Duitse deelstaten zijn daar nu al klaar voor - sommige zouden heel wel in staat zijn linea recta zaken te doen met Brussel zonder tussenkomst van Berlijn. Naast de stedelijke netwerken houden de bestaande natiestaten een blijvende functie op sociaal-cultureel gebied dat veel breder is dan de taal alleen - zij zijn te vergelijken met de gemeenschappen in het Belgische model. De sociaal-economische en de sociaal-culturele portefeuilles overlappen elkaar in het onderwijs, waar de huidige generatie Europeanen zijn menselijk kapitaal doorgeeft aan volgende relaties: zijn tradities, beschaving, kennis, vaardigheden, waarden, dromen, teleurstellingen en -lest best- zijn hoop. Eén van meest waardevolle instellingen in dit verband is de Frans-Duitse culturele televisiezender ARTE in Straatsburg - geen toepasselijker plek denkbaar.

-----kadertekst-----

Randstad EUropa: een dubbele ring van stedelijke knooppunten

Contouren van een middenbestuur voor Kern-Europa

Een sterk concept verdient een sterk ruimtelijk beeldmerk, een variant op de cirkel van sterren op de Europese vlag bijvoorbeeld. Wij hebben een **dubbele ring** van sterren voor ogen, waarbij de sterren van de buitenring gekoppeld zijn aan sterren aan de binnenring. Zij vormen de contouren van Kern-Europa, de motor binnen de constructie. Eén ster stelt een stedelijke agglomeratie of samenstel van agglomeraties voor. In zevenmijlslarzen lopen we hier de cirkel langs, buiten- en binnenring. Parijs buiten via Straatsburg met Frankfurt binnen, Lyon buiten met Geneve binnen [en in de andere richting de ophanging met het hoekpunt van de stedelijke as Barcelona], Milaan buiten en München binnen, Budapest buiten [met ophanging via de Balkan met hoekpunt Istanbul] en Wenen binnen, Warschau buiten [met ophanging via Minsk aan Moskou] en Berlijn binnen, Kopenhagen /Malmö buiten en Hamburg binnen, Randstad/ Vlaamse Ruit buiten met ophanging aan hoekpunt Greater London en Rhein-Ruhr binnen. Het gebied binnen de dubbele ring – voor een belangrijk deel op Duits grondgebied, het is niet anders - vormt het **Groene Hart** van deze cirkelvormige **Randstad EUropa**.

>>De vier hoekpunten

De vier hoekpunten en de Europese identiteit

Europa is meer dan Kern-Europa. Niet alleen in geografisch opzicht maar ook in cultureel opzicht. Dat laat zich aflezen aan de vier hoekpunten. Great London ligt geografisch en economisch het dichtst bij Kern-Europa maar houdt tot op de dag van vandaag het continent bewust op afstand. Groot Brittannië maakt deel uit van het cultuurgebied van de Noordzee samen met Nederland, Noord-Duitsland, de Baltische landen en Skandinavië. Een door en door protestants cultuurgebied en als zodanig verbonden met de oostkust van de Verenigde Staten. Daarnaast heeft het als ‘moederland’ van zijn Gemeenebest zijn eigen mondiale netwerk. Als hoofdstad van de Reconquista symboliseert Madrid het rooms-katholicisme en vormt de verbinding met Latijns Amerika. Moskou is de zetel van het oosters-orthodoxe christendom en herbergt met zijn immense grondgebied de brug naar het noordoosten. De vierde hoeksteen in het zuidoosten is het islamitische Istanbul, brug naar het nabije oosten. Alle vier, niet alleen London en Madrid maar ook Moskou en Istanbul [Ankara] zijn lid van de Raad van Europa die vooral op het gebied van mensenrechten en democratie actief is. De Raad vormt het platform voor Groot Europa en vormt als zodanig een gemeenschappelijke basis voor de uitwisseling van mensen en ideeën binnen Groot-Europa. De Raad verschaft een basis op grond waarvan Europese landen onderling nadere relaties kunnen aangaan, of groepen van landen zich kunnen verbinden met andere, bijvoorbeeld Kern-Europa met een of meerdere van de vier hoekpunten. Kortom een goed vertrekpunt voor nadere samenwerking, ook op economisch gebied binnen de geo-economische eenheid Groot-Europa.

De ophanging aan het stedelijk netwerk van Kern-Europa

Hoe verhouden zich de vier hoekpunten zich tot de motor. Bij de twee westelijk hoekpunten ligt dat tamelijk voor de hand. Bij Great London ligt er al de netwerkrelatie met Le Grand Paris en de ABC-megapool. Nadere en nauwere samenwerkingsverbanden binnen de economische en culturele ruimte van de Noordzee, met name van Kern-Europa met de Scandinavische landen liggen voor de hand. De as Madrid – Barcelona heeft aansluiting op het Franse stedelijk netwerk via het stedelijk netwerk van de Rhone. In het oosten liggen de zaken gecompliceerder. Een mogelijke as Warschau – Minsk [het neostalinistische Wit Rusland is geen lid van de Raad van Europa] – Moskou is niet onproblematisch. Hoe betrouwbaar blijft Rusland als energieleverancier voor Europa? De meest onmisbare hoeksteen is Istanbul. De as van Budapest naar Istanbul loopt over de Balkan en dat gebied zal voorlopig nog wel een bron van instabiliteit blijven. Maar heel Europa, en niet in de laatste plaats Kern-Europa, kan niet om Istanbul heen. Istanbul bezit een sleutelpositie tussen Europa, de Arabische wereld en de wereld naar het zuidoosten, verder Azië in. Ondanks het feit dat Europa de boot tot op heden de boot heeft afgehouden wat betreft Turkijes lidmaatschap van de EU, blijft Europa intrigerend voor Istanbul, al lijkt de economisch aantrekkingskracht van Europa enigszins verminderd door de voorspoedige Turkse economie en de crisis in Euroland. Andersom zou Turkije Europa heel veel kunnen bieden als moderne gematigd-islamitische partner binnen Groot-Europa. Maar dat vergt wel meer moed en visie van de leiders van Kern-Europa.

>>En route!

De verdere ontwikkeling van Europa zou langs twee simultane lijnen moeten plaats vinden. Allereerst is het zaak de Europese boel bij elkaar te houden. Vergelijk het met Nederlandse verhoudingen. Het feit dat een regio als Oost Groningen achterblijft is geen reden zo'n gebied bestuurlijk en economisch af te koppelen. Dat geldt ook in Europees verband, en niet alleen vanuit het oogpunt van solidariteit maar ook van welbegrepen eigenbelang. Vergelijk het met de ontwikkeling van Duitsland na de Wende. Toen is er voor bewust gekozen om zeer fors te investeren in de nieuwe Länder. Dat begint na twee decennia zijn vruchten af te werpen. Analoog hieraan is het in Europees kader zaak fors in te zetten op het overeind houden van de eurozone, de grote verschillen tussen het noordwesten en het zuidoosten van het continent ten spijt. Maar wil Europa in zijn geheel het redden, dan moet tegelijkertijd Kern-Europa, de motor van het continent, beter gaan draaien. Gelukkig is dat proces nu al gaande, in ieder geval in het [noord]oosten van Europa, waar aansluitend op de nieuwe Bundesländer ook de economieën van landen als Polen, Tsjechië en Slowakije zich voorspoedig ontwikkelen. Een soortgelijke ontwikkeling is denkbaar langs de stedelijke as Lyon – Barcelona – Madrid – Lissabon, maar dan moeten we dat Iberische netwerk wel binnen de eurozone weten te houden.

Om een verdere ontwikkeling in deze richting mogelijk te maken is het bovendien wél nodig dat de structuur van middenbestuur van 'Randstad EUropa' verandert: van het Europa van de natiestaten naar het Europa van de stedelijke netwerken. De bestuurlijke motor moet ingrijpend verbouwd worden. Dat is niet alleen om sociaaleconomische redenen geboden, maar evenzeer om politiek-bestuurlijke - voor het democratisch draagvlak van het project Europa.

Den Haag / Zevenhuizen [Zuidplas] 2012
Steven van Schuppen en Jan Dirk Dorrepaal